

POSTANOWIENIE

Dnia 22 stycznia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Piotr Prusinowski

w sprawie z odwołania J. A.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w R.
o rekompensatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 22 stycznia 2020 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 5 września 2018 r., sygn. akt III AUa (...),

odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 5 września 2018 r. Sąd Apelacyjny w (...) oddalił apelację ubezpieczonego J. A. od wyroku Sądu Okręgowego w G. Ośrodka Zamiejscowego w R. z dnia 7 marca 2018 r., którym to oddalono odwołanie ubezpieczonego od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych z dnia 2 listopada 2017 r., odmawiającej ubezpieczonemu prawa do rekompensaty na podstawie art. 21 ustawy z 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych.

Sąd Apelacyjny podkreślił, że dochodzona przez ubezpieczonego rekompensata jest odszkodowaniem za utratę możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze dla osób, które nie nabędą prawa do emerytury pomostowej, o czym stanowi art. 2 ust. 5 ustawy o emeryturach pomostowych. Celem rekompensaty, podobnie jak emerytury pomostowej, jest zatem łagodzenie

skutków utraty możliwości przejścia na emeryturę przed osiągnięciem wieku emerytalnego przez pracowników zatrudnionych przy pracach w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Sąd Apelacyjny zauważył, że w rozpoznawanej sprawie ubezpieczony nie tylko nie utracił możliwości nabycia prawa do wcześniejszej emerytury, ale wręcz prawo do takiej wcześniejszej emerytury uzyskał - na mocy wyroku Sądu Okręgowego w G. z dnia 31 stycznia 2017 r. na podstawie art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS zostało mu przyznane prawo do emerytury od dnia 25 kwietnia 2016 r., czyli od daty złożenia przez ubezpieczonego wniosku o emeryturę. Zdaniem Sądu Apelacyjnego nie ma przy tym znaczenia, że wypłata emerytury z obniżonego wieku była wstrzymana z uwagi na kontynuowanie zatrudnienia. W świetle obowiązujących przepisów liczy się bowiem sama możliwość nabycia prawa do takiej emerytury, a nie jej faktyczna wypłata.

Skargę kasacyjną oparto na naruszeniu przepisów prawa materialnego: art. 21 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych, poprzez ich błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że prawo do rekompensaty nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury w związku z pracą w szczególnych warunkach w jakimkolwiek czasie, podczas gdy prawidłowa wykładnia powołanych przepisów prowadzi do wniosku, że prawo do rekompensaty wyłącza jedynie przyznanie prawa do emerytury przed osiągnięciem powszechnego wieku emerytalnego, przez co subsumpcja stanu faktycznego niniejszej sprawy do prawidłowo wyłożonej normy z art. 21 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych prowadzi do wniosku, że ubezpieczony nabywając prawo do emerytury w związku z pracą w szczególnych warunkach już po osiągnięciu powszechnego wieku emerytalnego nie utracił prawa do rekompensaty.

Zdaniem skarżącego wadliwość zaskarżonego orzeczenia widoczna jest *prima facie*, bowiem Sąd Apelacyjny nieprawidłowo przyjął, iż na podstawie art. 21 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych, prawo do rekompensaty nie przysługuje osobie, której przyznano prawo do emerytury w związku z pracą w szczególnych warunkach w jakimkolwiek czasie, podczas gdy prawidłowa - i powszechna w orzecznictwie - wykładnia powołanych przepisów prowadzi do wniosku, że prawo do rekompensaty wyłącza jedynie nabycie prawa do emerytury

przed osiągnięciem podstawowego wieku emerytalnego. Naruszony został zatem w sposób kwalifikowany przepisy prawa materialnego - art. 21 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych poprzez ich wadliwą wykładnię. Dostrzeżenie wskazanego naruszenia nie wymaga specjalistycznej wiedzy prawniczej czy pogłębionej analizy treści przepisów, bowiem zapadłe orzeczenie narusza podstawowe prawo jednostki do rekompensaty w związku z niekorzystaniem z prawa do wcześniejszej emerytury w obliczu istnienia takiej możliwości i spełnienia przez osobę ubezpieczoną wszelkich przewidzianych prawem wymogów. Zdaniem skarżącego zaskarżone orzeczenie jest zatem rażąco wadliwe, bowiem pozbawia ubezpieczonego prawa do rekompensaty, pomimo że nie przyznano mu prawa do emerytury w związku z pracą w szczególnych warunkach przed osiągnięciem wieku emerytalnego. Ubezpieczony nabył takie uprawnienie, niemniej jednak dopiero po osiągnięciu powszechnego wieku emerytalnego.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Brak jest podstaw uzasadniających przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania.

Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona (art. 398⁹ § 1 k.p.c.).

Ujęta w art. 398⁹ § 1 pkt 4 k.p.c. przesłanka ma miejsce wtedy, gdy zasadność podniesionych w niej zarzutów wynika *prima facie*, bez głębszej analizy prawnej. Spełniające te wymogi naruszenie przepisów prawa powinno mieć postać kwalifikowaną, dostrzegalną bez potrzeby wnikliwej analizy prawnej i zagłębiania się w szczegóły sprawy. Dotyczy to więc jedynie uchybień przepisom prawa materialnego albo procesowego, zarzucanym sądowi drugiej instancji, o charakterze elementarnym polegających w szczególności na oparciu rozstrzygnięcia na wykładni przepisu oczywiście sprzecznej z jednolitością i ugruntowaną jego wykładnią przyjmowaną w orzecznictwie i nauce prawa, na

zastosowaniu przepisu, który już nie obowiązywał, względnie na oczywiście błędnym zastosowaniu określonego przepisu w ustalonym stanie faktycznym (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 2015 r., IV CSK 263/15, LEX nr 1940571). Nie chodzi zatem o takie naruszenie prawa, które może stanowić podstawę skargi w rozumieniu art. 398⁴ k.p.c. (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2016 r., III CSK 217/16, LEX nr 2156603).

Skarżący nie wykazał występowania tak rozumianej podstawy przedsądu. Twierdzeniu o naruszeniu w sposób kwalifikowany art. 21 ust. 1 i 2 ustawy o emeryturach pomostowych nie towarzyszy jakakolwiek argumentacja jurydyczna. We wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania skarżący wskazał, że „powszechna w orzecznictwie wykładnia powołanych przepisów prowadzi do wniosku, że prawo do rekompensaty wyłącza jedynie nabycie prawa do emerytury przed osiągnięciem podstawowego wieku emerytalnego”, jednakże nie przywołał ani jednego orzeczenia na poparcie głoszonych twierdzeń. Nieprawidłowe jest również odwołanie się we wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania do wyводу przedstawionego szerzej w uzasadnieniu skargi. W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowane jest stanowisko, zgodnie z którym wniosek o przyjęcie skargi do rozpoznania i jego uzasadnienie podlegają analizie na etapie przedsądu, natomiast przytoczone podstawy kasacyjne i ich uzasadnienie oceniane są dopiero po przyjęciu skargi do rozpoznania, w trakcie jej merytorycznego rozpoznawania. Oba te elementy muszą być więc przez skarżącego wyodrębnione, oddzielnie przedstawione i uzasadnione, a dla spełnienia wymogu z art. 398⁴ § 2 k.p.c. nie wystarczy odwołanie się do podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienia, bo choć dla obu tych przesłanek argumenty mogą być podobne, to Sąd Najwyższy w ramach przedsądu bada tylko wskazane w skardze okoliczności uzasadniające przyjęcie jej do rozpoznania, nie analizuje zaś podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienia. Skarga kasacyjna powinna być tak zredagowana i skonstruowana, aby Sąd Najwyższy nie musiał poszukiwać w uzasadnieniu jej podstaw pozostałych elementów konstrukcyjnych skargi, ani tym bardziej się ich domyślać (postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2016 r., I PK 59/16, LEX nr 2160130; z dnia 10 marca 2016 r., II CSK 10/16, LEX nr 2009500; z dnia 26 lutego 2016 r., V CSK 518/15, LEX nr 2015640; z dnia 24 września 2015 r., II PK 27/15, LEX nr 2019527).

Odnosząc się do będącej przedmiotem rozstrzygnięcia kwestii rekompensaty, Sąd Najwyższy uznaje za niezbędne przypomnieć, że w dniu 1 stycznia 1999 r. weszła w życie ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS, której przepisy odzwierciedlały założenia i cele przyjętej wówczas reformy systemu świadczeń społecznych. Istotą tego systemu (po jego reformie) jest powszechność. W miejsce dotychczas rozproszonych i fragmentarycznych regulacji, wprowadził on względnie jednolite zasady określania świadczeń emerytalno-rentowych. Równocześnie jednak obowiązujący od dnia 1 stycznia 1999 r. system miał charakteryzować się ograniczeniem zakresu podmiotowego wcześniejszego przechodzenia na emeryturę. Reforma systemu emerytalno-rentowego miała na celu między innymi ograniczenie uprawnień do wcześniejszej emerytury i ujednolicenie wieku emerytalnego. Struktura ustawy jednoznacznie wskazuje, że zamiarem ustawodawcy było ewolucyjne kształtowanie emerytur, z uwzględnieniem m.in. praw nabytych. Ogólnie ustawa utrzymała bowiem dotychczasowe zasady wcześniejszego przechodzenia na emeryturę dla urodzonych przed dniem 1 stycznia 1949 r., natomiast ograniczyła takie możliwości dla urodzonych po dniu 31 grudnia 1948 r., a przed 1 stycznia 1969 r. Regulacje zawarte w rozdziale 2 i 3 miały charakter przejściowy, gdyż dotyczyły ubezpieczonych, którzy w dniu wejścia w życie tej ustawy osiągnęli wiek co najmniej 50 lat (rozdział 2), lub o ich przejściowym charakterze świadczyła przesłanka spełnienia wszystkich warunków do uzyskania emerytury do dnia 31 grudnia 2008 r. (rozdział 3). Dlatego ten sposób modyfikacji dotychczasowych regulacji i opartych na nich uprawnień określa się często jako "wygaszanie dotychczasowych uprawnień, z uwzględnieniem zasad łagodnej ewolucji" (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 czerwca 2011 r., III UK 217/10, LEX nr 950438).

W dniu 1 stycznia 2009 r. weszła w życie ustawa z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych, zawężająca katalog prac uznawanych obecnie za prace w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze. Dla tych ubezpieczonych, którzy nie nabędą prawa do emerytury pomostowej i którzy utracili równocześnie prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu wykonywania zatrudnienia w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, ustawa o emeryturach pomostowych przewiduje prawo do

rekompensaty, które uregulowano w art. 2 pkt 5 (ustawowa definicja rekompensaty) oraz w art. 21-23 określających przesłanki nabycia prawa do tego świadczenia oraz zasady jego ustalania.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 16 maja 2018 r., (III UK 88/17, OSNP 2019 nr 2, poz. 23) podkreślił, że gramatyczna wykładnia ustawowej definicji rekompensaty jednoznacznie wskazuje, że świadczenie to dotyczy takich ubezpieczonych, którzy nie mogą nabyć prawa do emerytury pomostowej i którzy równocześnie utracili możliwość nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, to znaczy takich ubezpieczonych, którzy nie spełnili łącznie warunków przewidzianych w art. 32, art. 46 lub art. 184 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. W tym samym wyroku Sąd Najwyższy wskazał, że potwierdzeniem tej tezy jest wykładnia art. 2 pkt 5 dokonywana z uwzględnieniem reguł funkcjonalnych (celowościowych). Celem tego przepisu jest bowiem przyznanie odszkodowania za rzeczywistą utratę określonych uprawnień, co oznacza, że musi dotyczyć tylko tych ubezpieczonych, którzy ze względu na niespełnienie choćby jednego ustawowego warunku (wieku, ogólnego stażu emerytalnego) nie mogli skorzystać z dotychczasowych regulacji i nabyć prawa do emerytury w wieku niższym niż powszechny wiek emerytalny, a także nie mogą skorzystać z regulacji nowych, przewidzianych ustawą o emeryturach pomostowych. Nie dotyczy to natomiast ubezpieczonych, którzy po spełnieniu wszystkich ustawowych warunków wcześniejszego przejścia na emeryturę nie zrealizowali tego uprawnienia. Również regulacja art. 21 ustawy o emeryturach pomostowych potwierdza taki sposób rozumienia omawianej rekompensaty. O ile bowiem w ust. 1 przewiduje on pozytywną przesłankę nabycia prawa do rekompensaty, którą stanowi legitymowanie się co najmniej 15-letnim okresem pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, które przy spełnieniu pozostałych warunków dawałoby przecież podstawę do nabycia prawa do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym według dotychczas obowiązujących przepisów, o tyle w ust. 2 wymienia także przesłankę negatywną, stanowiąc, że rekompensata nie przysługuje osobie, która nabyła prawo do emerytury na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Łączne odczytanie art. 2 pkt 5 oraz art. 21

ust. 2 ustawy jednoznacznie wskazuje więc, że w drugim z wymienionych przepisów nie chodzi o nabycie prawa do jakiejkolwiek emerytury, ale do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze na jednej z podstaw przewidzianych w ustawie emerytalno-rentowej. Niemożność wcześniejszego skorzystania z uprawnień emerytalnych na podstawie dotychczas obowiązujących przepisów stanowi bowiem ową szkodę, którą rekompensata ma naprawić przez przyznanie odpowiedniego dodatku do kapitału początkowego (art. 23 ust. 2 ustawy o emeryturach pomostowych).

Kluczowa dla rozstrzygnięcia kwestii, kto może skutecznie ubiegać się o prawo do rekompensaty, a kto tego prawa zostanie pozbawiony, jest prawidłowa wykładnia pojęcia "nabycie prawa do emerytury". W doktrynie jak i w judykaturze wyodrębnia się nabycie prawa *in abstracto* (w wyniku kształtującego działania norm prawnych na sferę prawną ich adresatów, którego istota wyraża się w tym, że spełnienie warunków określonych hipotezą normy prawnej w sposób konkretny, sprawdzalny i pozytywny sprawia, iż dyspozycja normy znajduje zastosowanie jako czynnik automatycznie kształtujący sferę prawną określonych podmiotów) oraz nabycie prawa *in concreto* (na podstawie decyzji administracyjnych dotyczących osób indywidualnie chronionych). W ubezpieczeniach społecznych regułą jest przy tym kształtowanie sfery prawnej ubezpieczonych i instytucji ubezpieczeniowej z mocy prawa. Dlatego też, prawa do świadczeń emerytalnych i rentowych powstają z zastosowaniem mechanizmu ich nabywania *in abstracto* (R. Babińska, Wzruszalność prawomocnych decyzji rentowych, Warszawa 2007, s. 13-44; K. Ślęzak, Ochrona emerytalnych praw nabytych, Warszawa 2009, s. 74-95 i powołana tam literatura oraz orzecznictwo). Generalną zasadę, zgodnie z którą prawo do świadczeń określonych w ustawie powstaje z dniem spełnienia wszystkich warunków wymaganych do jego nabycia ustanawia art. 100 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Regulację tę rozumie się w ten sposób, że jeżeli wszystkie przesłanki nabycia prawa do emerytury (lub renty) zostały spełnione, to prawo do świadczenia powstaje nawet, gdy nie został złożony wniosek o jego przyznanie (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 2014 r., I UK 100/14, LEX nr 1567460; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 lutego 2015 r.,

I UK 225/14, OSNP 2016 nr 11, poz. 141). Uwzględniając powyższe rozważania w orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że rekompensata, o której mowa w art. 21 ustawy o emeryturach pomostowych, nie przysługuje osobie, która *ex lege* nabyła prawo do emerytury w obniżonym wieku emerytalnym na podstawie przepisów ustawy o emeryturach i rentach z FUS, chociażby nie złożyła wniosku o to świadczenie i nie uzyskała prawa do niego potwierdzonego decyzją organu rentowego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2018 r., III UK 88/17, OSNP 2019 nr 2, poz. 23).

Zauważyć należy, że wobec ubezpieczonego wyrokiem Sądu Okręgowego z dnia 31 stycznia 2017 r. orzeczono, że ubezpieczony na dzień złożenia wniosku o świadczenie spełnia ustawowe przesłanki nabycia prawa do emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach. Mając powyższe na uwadze Sąd Okręgowy zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych przyznając ubezpieczonemu prawo do emerytury od daty złożenia wniosku, to jest od 25 kwietnia 2016 r. W świetle przywołanego powyżej wyroku Sądu Najwyższego z dnia 16 maja 2018 r. nie ma przy tym znaczenia, że wypłata emerytury z obniżonego wieku była wstrzymana z uwagi na kontynuowanie zatrudnienia przez ubezpieczonego. Istotna jest sama możliwość nabycia prawa do takiej emerytury.

Z uwagi na powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c. orzekł jak w sentencji.